

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย

วรรณคดี และวรรณกรรม

ม. ๕

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

ผศ. ดร.นวพร คำเมือง ศศ.บ., กศ.ม., ศศ.ด.

ผู้ตรวจ

ดร.ประสรวงศ์ ตันติเสนาะ ศศ.บ., ศษ.บ., ศศ.ม., ปร.ด.

ผศ.ปัทมา ดำประสิทธิ์ ศศ.บ., ศศ.ม.

นายอรรถ ดิษฐ์สุด ศศ.บ., ศศ.ม.

บรรณาธิการ

นางสาวปัทมา จันทร์ขำ ศศ.บ.

บริษัท ต้นแบบพัฒนา จำกัด

เลขที่ ๑๘ ซอยวัฒนสุขนิเวศน์

แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐

e-mail: tonbabpatana@gmail.com โทร. ๐๙ ๓๓๘๕ ๑๒๓๖

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย

วรรณคดี และวรรณกรรม

ม. ๕

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย

ห้ามละเมิด ทำซ้ำ ดัดแปลง เผยแพร่

ส่วนหนึ่งส่วนใด เว้นแต่จะได้รับอนุญาต

ผู้เรียบเรียง

ผศ. ดร.นวพร คำเมือง

ผู้ตรวจ

ดร.ประสรวงศ์ ตันติเสนาะ

ผศ.ปัทมา ดำประสิทธิ์

นายอรรถ ดิษฐ์สุด

บรรณาธิการ

นางสาวปัทมา จันทร์ขำ

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๓

พิมพ์ครั้งที่ ๑

จำนวน ๒๐,๐๐๐ เล่ม

ISBN 978-974-18-7826-0

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ เล่มนี้จัดทำขึ้นตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ สำหรับให้นักเรียน และครูใช้เป็นสื่อในการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดช่วงชั้น และสาระการเรียนรู้แกนกลางที่หลักสูตรกำหนด พัฒนานักเรียนให้มีสมรรถนะสำคัญทั้งด้านการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้ทักษะชีวิต และการใช้เทคโนโลยี ตลอดจนพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมไทยและสังคมโลกได้อย่างมีความสุข

ในการจัดทำหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ เล่มนี้คณะผู้จัดทำได้ออกแบบหน่วยการเรียนรู้ ซึ่งองค์ประกอบต่าง ๆ ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้จะช่วยส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างครบถ้วนตามหลักสูตร

การเสนอเนื้อหา กิจกรรม และองค์ประกอบอื่น ๆ ในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ เล่มนี้มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงศักยภาพของนักเรียน เน้นการเรียนรู้แบบองค์รวมบนพื้นฐานของการบูรณาการความคิดรวบยอดที่เน้นให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยกระบวนการที่เน้นการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน (Brain-based Learning) ซึ่งเน้นการเรียนรู้ให้ตรงกับรูปแบบการเรียนรู้ (Learning Styles) เน้นทักษะที่เสริมสร้างความเข้าใจที่คงทนของนักเรียน ซึ่งเป็นผลลัพธ์ปลายทางที่ต้องการให้เกิดตามหลักสูตร อันจะช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างสมบูรณ์ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ เล่มนี้จะสนับสนุนให้นักเรียนได้พัฒนาการเรียนรู้ด้านภาษาไทยได้เป็นอย่างดี

คณะผู้จัดทำ

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ได้ออกแบบให้มีองค์ประกอบ ดังนี้

๑. ตัวชี้วัดช่วงชั้น

เป็นเป้าหมายในการพัฒนานักเรียนตามช่วงชั้น ซึ่งเป็นผลลัพธ์สุดท้ายที่ต้องการให้เกิดแก่นักเรียนตามหนังสือที่ สพฐ. ประกาศ โดยแยกออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ ตัวชี้วัดระหว่างทาง และตัวชี้วัดปลายทาง โดยตัวชี้วัดระหว่างทางใช้ตัวอักษรสีดํา ตัวชี้วัดปลายทางใช้ตัวอักษรตัวหนาสีฟ้า

๒. ประโยชน์จากการเรียนรู้

นำเสนอไว้เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนนำความรู้และทักษะจากการเรียนไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๓. ขวนคิด ขวนตอบ

เป็นคำถามหรือสถานการณ์ที่กระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจ ต้องการที่จะค้นหาคำตอบ

๔. เนื้อหา

แบ่งเป็นหัวข้อหลัก หัวข้อรอง และหัวข้อย่อย ตรงตามตัวชี้วัดช่วงชั้น มีกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้แทรกเป็นช่วง ๆ เนื้อหาบางตอนอาจนำเสนอด้วยภาพ แผนภูมิ และแผนภาพความคิด นอกจากนี้ยังประกอบด้วยส่วนสำคัญอื่น ๆ ดังนี้

๔.๑ **เรื่องน่ารู้/เกร็ดความรู้** เป็นความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาในหน่วยการเรียนรู้นั้นเพื่อให้นักเรียนมีความรู้กว้างขวางขึ้น โดยคัดสรรเฉพาะเรื่องที่น่าสนใจ

๔.๒ **แหล่งสืบค้นความรู้/แหล่งสืบค้นข้อมูล** เป็นแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น เว็บไซต์ หนังสือ สถานที่ บุคคล เพื่อให้ นักเรียนศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมให้สอดคล้องกับเรื่องที่เรียน

๔.๓ **กิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้** เป็นกิจกรรมที่กำหนดไว้เมื่อจบเนื้อหาแต่ละตอนหรือหัวข้อ เป็นกิจกรรมที่หลากหลายใช้แนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับเนื้อหา เหมาะสมกับวัย และพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของนักเรียน สะดวกในการปฏิบัติ กระตุ้นให้นักเรียนได้คิด และส่งเสริมให้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม

๕. บทสรุป

เป็นการสรุปไว้เป็นความเรียงหรือบรรยาย เพื่อทบทวนความรู้ หรือการเรียนรู้กว้าง ๆ อย่างรวดเร็ว

๖. กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

เป็นกิจกรรมที่เน้นให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ส่งเสริมทักษะการคิด และสร้างองค์ความรู้ แล้วประยุกต์ใช้ความรู้

๗. โครงงาน

เป็นข้อเสนอแนะในการกำหนดให้นักเรียนปฏิบัติโครงงาน โดยเสนอแนะหัวข้อโครงงานและแนวทางการปฏิบัติโครงงาน ที่สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดช่วงชั้นของหน่วยการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาทักษะการคิด การวางแผน และการแก้ไขปัญหาของนักเรียน ซึ่งมีอยู่ในหน่วยการเรียนรู้สุดท้าย

๘. การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

เป็นกิจกรรมที่เสนอแนะให้นักเรียนได้นำความรู้ ทักษะในการประยุกต์ความรู้ในหน่วยการเรียนรู้นั้นไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๙. คำถามทบทวน

เป็นคำถามเพื่อทบทวนผลการเรียนรู้ของนักเรียน

๑๐. ท้ายเล่ม

ประกอบด้วยบทอาขยานและบรรณานุกรม

๑๐.๑ **บทอาขยาน** เป็นบทร้อยกรองที่ให้ฝึกท่องในระดับชั้นนั้น ๆ

๑๐.๒ **บรรณานุกรม** เป็นรายชื่อหนังสือ เอกสาร เว็บไซต์ ที่ใช้ค้นคว้าอ้างอิงประกอบการเขียน

❖ สารบัญ ❖

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ ความรู้เกี่ยวกับการวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรม ๑

- ❖ แนวทางในการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม.....๒
- ❖ แนวทางในการวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรม๘

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี ๑๗

- ❖ นำเรื่อง..... ๑๘
- ❖ ลักษณะคำประพันธ์ ๒๐
- ❖ ประวัติผู้แต่ง..... ๒๑
- ❖ เรื่องย่อ ๒๒
- ❖ มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี..... ๒๓
- ❖ คัพทน์ำรู้..... ๓๒
- ❖ สาร่นำรู้.....๓๗
- ❖ แนวทางในการวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรม๔๐

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ ลิลิตตะเลงพ่าย ๔๘

- ❖ นำเรื่อง..... ๔๙
- ❖ ลักษณะคำประพันธ์ ๕๐
- ❖ ประวัติผู้แต่ง..... ๕๓
- ❖ เรื่องย่อ ๕๔
- ❖ ลิลิตตะเลงพ่าย..... ๕๖
- ❖ คัพทน์ำรู้..... ๖๙
- ❖ สาร่นำรู้..... ๗๔
- ❖ แนวทางในการวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรม ๗๖

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔ บทละครพุดคำฉันท์เรื่อง มัทนะพาธา ๘๖

- ❖ นำเรื่อง..... ๘๗
- ❖ ลักษณะคำประพันธ์ ๘๙
- ❖ ประวัติผู้แต่ง..... ๙๔
- ❖ เรื่องย่อ ๙๕
- ❖ บทละครพุดคำฉันท์เรื่อง มัทนะพาธา..... ๙๖

❖ คัพทน์ำรู้.....	๑๐๕
❖ สาระนำรู้.....	๑๐๘
❖ แนวทางในการวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรม	๑๐๙

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕ คัมภีร์ฉันทศาสตร์ แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ๑๑๖

❖ นำเรื่อง.....	๑๑๗
❖ ลักษณะคำประพันธ์	๑๒๐
❖ ประวัติผู้แต่ง	๑๒๑
❖ เรื่องย่อ	๑๒๒
❖ คัมภีร์ฉันทศาสตร์ แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์	๑๒๓
❖ คัพทน์ำรู้.....	๑๒๖
❖ สาระนำรู้.....	๑๒๘
❖ แนวทางในการวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรม	๑๒๙

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๖ โคลนติดล้อ ตอน ความนิยมเป็นสมัย ๑๓๔

❖ นำเรื่อง.....	๑๓๕
❖ ลักษณะคำประพันธ์	๑๓๗
❖ ประวัติผู้แต่ง	๑๓๗
❖ เรื่องย่อ	๑๓๗
❖ โคลนติดล้อ ตอน ความนิยมเป็นสมัย.....	๑๓๘
❖ คัพทน์ำรู้.....	๑๔๑
❖ สาระนำรู้.....	๑๔๒
❖ แนวทางในการวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรม	๑๔๓

การท่องเที่ยว..... ๑๔๙

บทอาขยาน ๑๕๐

บรรณานุกรม..... ๑๕๓

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

ความรู้เกี่ยวกับการวิจารณ์ วรรณคดีและวรรณกรรม

ตัวชี้วัดช่วงชั้น

๑. วิเคราะห์และวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมตามหลักการวิจารณ์เบื้องต้น ท ๕.๑ (ม. ๔-๖/๑)
๒. วิเคราะห์ลักษณะเด่นของวรรณคดีเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของสังคมในอดีต ท ๕.๑ (ม. ๔-๖/๒)
๓. วิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้านวรรณศิลป์ของวรรณคดีและวรรณกรรมในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ท ๕.๑ (ม. ๔-๖/๓)

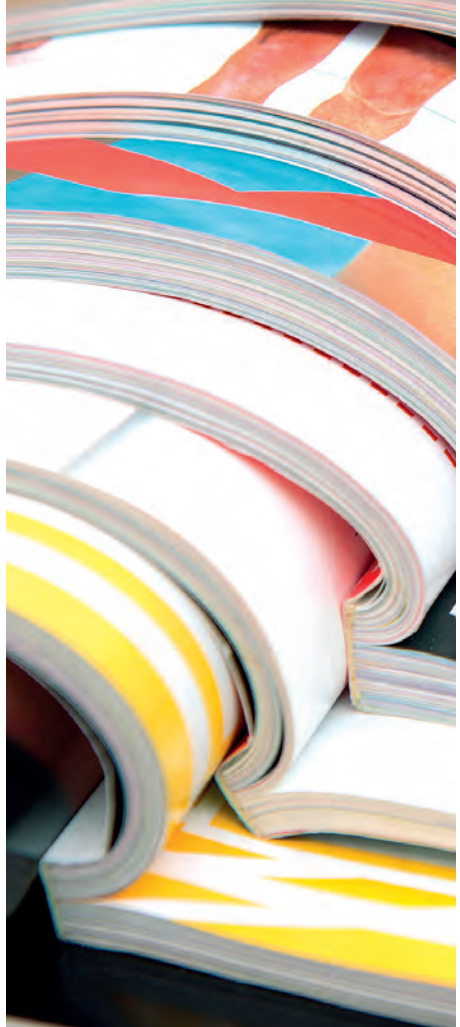
ประโยชน์จากการเรียนรู้

๑. รู้ถึงข้อแตกต่างระหว่างสารคดีและบันเทิงคดี รวมถึงหลักการพิจารณาเนื้อหาและกลวิธีในสารคดีและบันเทิงคดี
๒. นำความรู้ไปฝึกวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมในบทเรียนหรือเรื่องอื่น ๆ ที่สนใจ

ชวนคิด ชวนตอบ

๑. ในทัศนะของนักเรียน วรรณคดีหรือวรรณกรรมเรื่องหนึ่ง ๆ ควรให้คุณค่าแก่ผู้อ่านในด้านใดบ้าง เพราะเหตุใดจึงคิดเช่นนั้น
๒. วรรณคดีสารคดี และ วรรณคดีบันเทิงคดี น่าจะแตกต่างกันในด้านใดบ้าง

แนวทางในการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม

ความหมายของวรรณคดีและวรรณกรรม

ความหมายของวรรณคดี

วรรณคดี เป็นผลงานการสร้างสรรค์ที่เกิดจากความรู้สึกและความนึกคิดของมนุษย์ ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมายาวนานหลายยุคหลายสมัย เป็นผลงานที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษา และยังได้รับยกย่องจากกลุ่มบุคคลในอดีต ดังนั้น **วรรณคดี** จึงหมายถึง หนังสือที่ได้รับยกย่องว่าแต่งดี อาจเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรอง ใช้ภาษาประณีตงดงาม มีเนื้อหาและรูปแบบที่เหมาะสม สะท้อนความนึกคิดและจินตนาการของผู้แต่งได้อย่างครบถ้วน นอกจากนี้ยังต้องเป็นเรื่องที่ดี ไม่ชักจูงจิตใจผู้อ่านไปในทางต่ำ ทั้งยังแสดงความรู้ ความคิด และสะท้อนความเป็นไปของสังคมแต่ละสมัย

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งวรรณคดีสโมสรขึ้น เพื่อส่งเสริมการแต่งและการแปลหนังสือในวงวรรณกรรมให้มีคุณภาพ โดยกำหนดลักษณะของวรรณคดีไว้ว่า เป็นหนังสือดี มีประโยชน์ ไม่ชักจูงความคิดผู้อ่านไปในทางอันไม่เป็นแก่นสาร และเป็นหนังสือที่แต่งดี ใช้วิธีเรียบเรียงที่ดี ถูกต้องตามแบบอย่างภาษาไทย ใช้สำนวนภาษาดี และเป็นแบบอย่างที่ดีได้

ความหมายของวรรณกรรม

วรรณกรรม หมายถึง งานเขียนทั่วไปทุกประเภท ทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรอง รวมถึงข้อเขียนต่าง ๆ ซึ่งมีเนื้อหา มีจุดมุ่งหมาย สื่อความให้ผู้อ่านเข้าใจได้ ไม่เน้นเรื่องศิลปะในการแต่ง

วรรณกรรมของไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ แม้ในสมัยนี้วรรณกรรมส่วนใหญ่จะยังคงชนบเดิมไว้ ทั้งด้านรูปแบบ เนื้อหา กลวิธีการแต่ง แนวคิด ค่านิยม แต่วรรณกรรมบางเล่มได้มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะดังกล่าว ซึ่งนับได้ว่าเป็นยุคแรกของวรรณกรรมปัจจุบัน อันมีผลมาจากการรับอิทธิพลของวรรณกรรมตะวันตกที่มากับพวกมิชชันนารีและพ่อค้าที่มามีติดต่อค้าขายในประเทศไทย ขณะเดียวกันกิจการการพิมพ์ได้รุ่งเรืองอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ ๔ โดยหมอบรัดเลย์ได้ออกหนังสือพิมพ์และจัดพิมพ์หนังสืออื่น ๆ อย่างแพร่หลาย ทำให้กิจการการพิมพ์ในประเทศไทยขยายตัวอย่างกว้างขวาง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระราชโอรสขุนนาง และนักเรียนไทยที่ไปศึกษาต่างประเทศเริ่มกลับมา ได้นำความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ จากชาติตะวันตกเข้ามา รวมถึงได้นำแนวคิดและรูปแบบการเขียนมาเผยแพร่ วรรณกรรมไทยจึงเปลี่ยนแปลงเรื่อยมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๗ และหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ วรรณกรรมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนและมีวิวัฒนาการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

คุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรม

คุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรม หมายถึง การค้นหาสิ่งที่มีประโยชน์หรือที่แฝงอยู่ในวรรณคดีและวรรณกรรม ซึ่งผู้แต่งนำเรื่องราว อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด จินตนาการ และประสบการณ์ถ่ายทอดผ่านตัวอักษร ดังนั้นการพิจารณาคูณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรมจึงต้องใคร่ครวญพิจารณาอย่างละเอียดและลึกซึ้ง

วรรณคดีและวรรณกรรมที่ดีควรมีคุณค่าต่อผู้อ่านดังนี้

๑. คุณค่าด้านวรรณศิลป์ มีความไพเราะ สละสลวยทั้งรสคำและรสความ มีการเลือกสรรถ้อยคำ สำนวนโวหาร ที่ทำให้เกิดความรู้สึกกระหือรือร้น สะเทือนใจ หรือเสริมสร้างจินตนาการ

ไม่เมาเหล้าแล้วแต่เรายังเผลอรัก
ถึงเมาเหล้าเข้าสายก็หายไป

สุดจะหักห้ามจิตคิดโชน
แต่เมาใจนี้ประจำทุกค่ำคืน

(พระสุนทรโวหาร (ภู่), ๒๕๑๐)

บทร้อยกรองนี้ดีเด่นทั้งรสคำและรสความ ด้านรสคำดีเด่นที่มีเสียงไพเราะอันเกิดจากการใช้คำซ้ำ ๆ กัน ได้แก่คำว่า *เมา* ซึ่งนอกจากจะเน้นย้ำความหมายให้หนักแน่นแล้ว ยังช่วยให้เกิดจังหวะ นอกจากนี้ยังมีการเล่นเสียงสัมผัส ทั้งสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระอย่างแพรวพราว ทำให้เกิดความไพเราะรื่นหู ส่วนด้านรสความดีเด่นที่สื่อความหมายลึกซึ้งกินใจ กล่าวว่าการเมาทางกายนั้น มีโอกาสที่จะสร้างมาเป็นปกติได้เมื่อเวลาผ่านไป แต่อาการเมาทางใจ อย่างการมัวเมาหรือลุ่มหลงในความรักนั้นย่อมยากที่จะหายไปได้หากยังขาดสติยั้งคิด

๒. คุณค่าด้านเนื้อหา ให้ความรู้ด้านต่าง ๆ รวมถึงข้อคิด ข้อเท็จจริงในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งส่งผลให้ผู้อ่านเกิดความคิดที่ลึกซึ้งกว้างไกล และประเทืองปัญญา

มอญใหม่มาอยู่ได้
พอเสร็จบริบูรณ์
วัดวาอารามเรื่อง
คู่เชื่อนกำแพงป้อม

ในเมือง ใหม่นา
พรั่งพร้อม
ราชแต่ง แล้วเส
ปักสรรม

(พระยาตรัง, ๒๕๑๒)

บทร้อยกรองนี้ให้ความรู้เรื่องมอญเมาะตะมะที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งเรียกมอญกลุ่มนี้ว่า มอญใหม่ (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มอญเมาะตะมะที่อพยพเข้ามาอยู่ที่ปทุมธานีบ้าง นนทบุรีบ้าง นครเขื่อนขันธ์บ้าง พระราชทานทั้งที่อยู่ เสี่ยงอาหาร และที่นาทำกิน)

๓. คุณค่าด้านอารมณ์ ให้ความสนุกสนาน ชวนติดตาม ให้ความรู้สึกสะท้อนใจ ความประทับใจ ก่อให้เกิดอารมณ์คล้อยตาม อิมอารมณ์ และเสริมสร้างจินตนาการ

อรารานร้าวยแยก
เอนพระองค์ลงทบ
เหนือคอคชซอนชบ
ววยชีวาทม์สุดลีน

ยลสยบ
ท้าวดิน
สังเวช
สู่ฟ้าสวดยสวรรค

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ๒๕๔๓)

บทร้อยกรองนี้พรรณนาภาพการสิ้นพระชนม์บนคอช้างของพระมหาอุปราชแห่งกรุงหงสาวดี หลังจากทรงกระทำยุทธหัตถีกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งก่อให้เกิดความเศร้าสลดใจและอารมณ์สะท้อนใจให้แก่ผู้อ่าน

๔. คุณค่าด้านคุณธรรม เป็นแนวทางในการประพาดิตนอย่างมีความสุข โดยมีหลักธรรมหรือคำสอนตามหลักศาสนา ช่วยยกระดับจิตใจผู้อ่านให้สูงขึ้น

ศิลปะดแลศิลปะ
ทรงไว้เป็นนิมิตกาล

เร่รักษาสมาทาน
ทั้งไตรรัตน์สรณ
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒)

บทร้อยกรองนี้มุ่งสอนแพทย์ให้รักษาศิลปะดแลและศิลปะ หัดม่นในพระรัตนตรัย ตั้งม่นอยู่ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งถือเป็นจรรยาแพทย์หรือคุณสมบัติข้อหนึ่งที่แพทย์พึงมี

๕. คุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนภาพสังคม ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม ที่ปรากฏอยู่ในสังคมช่วงระยะเวลาหนึ่ง ครอบคลุมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

ครานั้นนางพิมพิลาไลย
แล้วก็ลุกไปพลันมิทันช้า
จึงเอาขมิ้นมารินทา
ทาแบ่งแต่งไรใส่หน้ามัน
เอาซีสีฟันเป็นมันขลับ
นุ่งยกลายกระหนกพื้นแดง
ชั้นในห่มสไบชมพูนิ่ม
ริ้วทองกรองดอกพรรณราย
ใส่แหวนเพชรประดับทับทิมพลอย
อืเด็กเอ๋ยทาบหมากเครื่องนาใน

ว่าจวนกันต์เราไปเกิดแม่ชา
อาบนํ้าผลัดผ้าด้วยฉับพลัน
ลู่บทั่วกายาขมิ้นมัน
ผัดหน้าเจ็ดฉันทังนวลแดง
กระจกส่องเงาวัับดูจับแสง
ก้านแย่งทองระยับจับตาพราว
สีทับทิมนอกดูเจิดฉาย
ชายเห็นเป็นที่เจริญใจ
สอตก้อยแหวนงูดูลิ้นไหว
ชั้นถมยาเอาไปอย่าได้ช้า
(กรมศิลปากร, ๒๕๔๔)

บทร้อยกรองนี้สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการแต่งกายของสตรีที่เกิดในครอบครัวที่มีฐานะดีในสมัยอยุธยา

เนื้อหาและกลวิธีในสารคดี

วรรณคดีประเภทหนึ่งที่น่าสนใจเรื่องราวที่เป็นจริง มุ่งให้ความรู้หรือความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ เช่น พระบรมราโชวาท พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานแก่พระเจ้าลูกยาเธอทั้ง ๔ พระองค์ที่เสด็จไปทรงศึกษาวิชาการ ณ ต่างประเทศ เนื้อเรื่องมุ่งสอนเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตนในวัยเรียน โดยผู้ทรงพระราชนิพนธ์มีเจตนาให้ผู้อ่านใช้สติปัญญามากกว่าใช้อารมณ์ วรรณคดีที่เน้นให้ใช้สติปัญญา มากกว่าใช้อารมณ์ มุ่งให้ความรู้หรือความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ เรียกว่า **สารคดี**

สารคดี เป็นศัพท์บัญญัติมาจากคำว่า non-fiction หมายถึง งานเขียนที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริง ไม่ใช่เรื่องสมมุติหรือเรื่องที่แต่งขึ้นจากจินตนาการอย่างนวนิยาย นิทาน บทละคร หรือบทกวีนิพนธ์ สารคดีรวมไปถึงวรรณคดีที่มีเนื้อหาสอนให้ผู้อ่านเลื่อมใสในศาสนา เรื่องที่สดุดีพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ เรื่องที่ผู้แต่งมุ่งให้เป็นเรื่องสอนใจ เรื่องที่ให้ความรู้เกี่ยวกับประเพณีและหลักการต่าง ๆ เรื่องที่บันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ จดหมายเหตุ หนังสือประเภทชีวประวัติ และอัตชีวประวัติ บทความแสดงความคิดเห็นเรื่องต่าง ๆ ตลอดจนบทความนำเที่ยว ตำรา หนังสืออ้างอิง

สารคดีส่วนใหญ่มักแต่งเป็นร้อยแก้ว และอาจแต่งเป็นร้อยกรองบ้าง เพื่อให้ผู้อ่านจดจำได้ง่าย ที่เป็นร้อยแก้ว เช่น ไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์ที่ ๑ (พญาลิไทย) ไกลบ้าน พระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เป็นร้อยกรอง เช่น เพลงยาวถวายพยากรณ์เมื่อเกิดฟ้าผ่าพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมหาเสนาพรราชนิพนธ์สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท โคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี ของ นายสวน มหาดเล็ก เมื่อวรรณกรรมไทยได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมตะวันตก สารคดีจึงนิยมแต่งเป็นร้อยแก้วและมีรูปแบบอย่างสารคดีตะวันตกมากขึ้น

หลักการพิจารณาเนื้อหาและกลวิธีในสารคดี

การพิจารณาเนื้อหาและกลวิธีในสารคดี มีหลักการดังนี้

๑. อ่านอย่างละเอียดเพื่อให้เข้าใจเนื้อหาทั้งหมด
๒. วิเคราะห์ว่าเนื้อหาของเรื่องนั้นเกี่ยวกับอะไรบ้าง แนวคิดสำคัญหรือสาระสำคัญคืออะไร ผู้แต่งมีจุดมุ่งหมายอย่างไร
๓. พิจารณาวิธีการนำเสนอว่า จุดเด่นของเรื่องคืออะไร ผู้แต่งใช้ศิลปะการประพันธ์อย่างไร จึงสามารถโน้มน้าวให้ผู้อ่านติดตามได้

เนื้อหาและกลวิธีในบันเทิงคดี

วรรณคดีอีกประเภทหนึ่ง ที่มุ่งให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ ทำให้ผู้อ่านเกิดความบันเทิงใจ มีความสำราญในอารมณ์ เช่น นิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี ของ สุนทรภู่ มีเนื้อหาสนุกสนานชวนติดตาม ใช้คำประพันธ์ที่ไพเราะรื่นหู มีความหมายลึกซึ้งกินใจ ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเพลิดเพลินบันเทิงใจ วรรณคดีที่มุ่งให้ผู้อ่านเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินมากกว่าให้ความรู้ ให้ข้อเท็จจริงหรือเสนอความคิดเห็น เรียกว่า **บันเทิงคดี**

บันเทิงคดี เป็นศัพท์บัญญัติมาจากคำว่า fiction หมายถึง งานเขียนที่สร้างสรรค์ขึ้นจากจินตนาการ หรือจำลองมาจากเรื่องจริง ไม่ได้มุ่งให้ข้อเท็จจริงหรือเสนอความคิดเห็น แต่มุ่งให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ วรรณคดีการแต่งทั้งหลาย เช่น บทละคร บทพากย์หนังใหญ่ บทพากย์โขน ตลอดจนนิทาน นิยาย นวนิยาย เรื่องสั้น นับเป็นวรรณคดีบันเทิงคดีทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะวัตถุประสงค์หลักของผู้แต่งคือให้ผู้อ่านเกิดความสนุกสนานและความเพลิดเพลินใจ ในขณะเดียวกันก็จะได้รับความรู้และข้อคิดที่เป็นสาระจากการอ่านด้วย

บันเทิงคดีมีทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง ที่เป็นร้อยแก้ว เช่น หัวใจชายหนุ่ม พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นิทานเวตาล พระนิพนธ์พระราชนิพนธ์เชอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (น.ม.ส.) สามก๊ก ของ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ที่เป็นร้อยกรอง เช่น บทละครเรื่อง อิเหนา พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน กวีสมัยรัตนโกสินทร์ กาพย์เห่เรือ พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร นอกจากนี้วรรณคดีบันเทิงคดียังมีรูปแบบอื่น ๆ อีก เช่น บทมหรสพ เรื่องเล่า และบทพรรณนา

๑. บทมหรสพ คือ วรรณคดีที่แต่งขึ้นเพื่อใช้เป็นบทสำหรับแสดงมหรสพประเภทต่าง ๆ เช่น บทพากย์หนังใหญ่ บทพากย์โขน บทละคร เช่น บทพากย์เอราวัณ บทละครเรื่อง อิเหนา พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บทละครพูดเรื่อง เห็นแก่ลูก พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งนอกจากจะใช้แสดงแล้วยังนิยมนำมาเป็นวรรณคดีสำหรับอ่านอีกด้วย

๒. เรื่องเล่า คือ วรรณคดีประเภทนิทาน นิยายที่แต่งขึ้นเพื่อบอกเล่าหรือบรรยายเรื่องราวเหตุการณ์ และพฤติกรรม โดยมีตัวละคร ฉาก บทพรรณนารายละเอียดต่าง ๆ และบทพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร เช่น ลิลิตพระลอ (ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง) นิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี ของ สุนทรภู่ สามัคคีเภทคำฉันท์ ของ นายชิต บุรทัต

๓. บทพรรณนา คือ วรรณคดีประเภทรำพันหรือพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น นิราศนรินทร์คำโคลง ของ นายนรินทร์ธิเบศร์ (อิน) กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร กลอนดอกสร้อยรำพึงในป่าช้า ของ พระยาอุปกิตศิลปสาร

หลักการพิจารณาเนื้อหาและกลวิธีในบันเทิงคดี

การพิจารณาเนื้อหาและกลวิธีในบันเทิงคดี มีหลักการดังนี้

๑. อ่านอย่างละเอียดเพื่อให้เข้าใจเนื้อหาทั้งหมด

๒. พิจารณาเนื้อหาและกลวิธีในการนำเสนอในด้านต่าง ๆ ได้แก่ เนื้อเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร ฉากท้องเรื่อง บทเจรจาหรือรำพึงรำพัน และแก่นเรื่อง ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดไว้ในแนวทางในการวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรม

แนวทางในการวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรม

การวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรม คือ การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับวรรณคดีและวรรณกรรมว่าชอบหรือไม่ชอบ ดีหรือไม่ดีอย่างไร โดยนำหลักการ ความรู้ และองค์ประกอบของงานประพันธ์มาวิเคราะห์หาเหตุผลเพื่ออธิบายความรู้สึกนึกคิดของตนเอง

การวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละบุคคลที่มีพื้นฐานความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ตามความรู้ ประสบการณ์ ทัศนะ และอื่น ๆ การวิจารณ์ที่ดีควรเป็นการเปิดโลกทัศน์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อเพิ่มพูนสติปัญญาให้แตกฉานและลึกซึ้งยิ่งขึ้น การวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมต้องมีความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ คือ รูปแบบ เนื้อหา และภาษา โดยมีแนวทางในการวิจารณ์ ดังนี้

๑. รูปแบบ

รูปแบบ หมายถึง ลักษณะของงานประพันธ์ที่ผู้แต่งเลือกใช้ในการถ่ายทอดเรื่องราว ซึ่งสามารถจำแนกได้หลากหลายรูปแบบดังนี้

๑.๑ จำแนกตามลักษณะคำประพันธ์ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) ร้อยแก้ว คือ คำประพันธ์ที่แต่งเป็นความเรียง ไม่กำหนดบังคับตามฉันทลักษณ์ เน้นความไพเราะสละสลวยด้วยเสียงและความหมาย ส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องเล่าที่มีเนื้อหาต่อเนื่อง เช่น นิทาน นิยาย เรื่องสั้น หรือเรื่องที่ต้องการให้ความรู้หรือเสนอความคิดเห็น เช่น สารคดี บทความ

๒) ร้อยกรอง คือ คำประพันธ์ที่แต่งขึ้นตามฉันทลักษณ์ มีการกำหนดคณะและสัมผัสตามฉันทลักษณ์ เช่น จำนวนคำหรือจำนวนพยางค์ จำนวนวรรคในแต่ละบท สัมผัส คำเอกคำโท ครุ ลหุ คำประพันธ์ที่แต่งเป็นร้อยกรอง ได้แก่ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย

๑.๒ จำแนกตามจุดมุ่งหมายหรือเนื้อหา แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) บันเทิงคดี คือ เรื่องที่แต่งขึ้นโดยมุ่งให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน มุ่งเน้นเรื่องของอารมณ์มากกว่าความรู้หรือความคิดเห็น แต่อาจแฝงคุณค่าด้านอื่น ๆ ไว้ด้วย เช่น นิทาน เรื่องสั้น นวนิยาย

๒) สารคดี คือ เรื่องที่แต่งขึ้นโดยมุ่งนำเสนอเรื่องราวที่เป็นข้อเท็จจริง ให้ความรู้หรือความคิดเห็นที่เป็นสารประโยชน์ ก่อให้เกิดสติปัญญาเป็นสำคัญ มีกลวิธีการเขียนเฉพาะ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเพลิดเพลินและรู้สึกร่วมไปกับผู้แต่ง

๑.๓ จำแนกตามลักษณะการจดบันทึก แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) วรรณคดีลายลักษณ์ คือ วรรณคดีที่มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร อาจจดบันทึกไว้บนแผ่นศิลา จดบันทึกไว้ในต้นฉบับสมุดไทย ต้นฉบับสมุดข่อย ต้นฉบับใบลาน หรือมีการพิมพ์เผยแพร่แล้ว

๒) วรรณคดีมุขปาฐะ คือ วรรณคดีที่ไม่มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่จดจำหรือถ่ายทอดสืบต่อกันมาแบบปากต่อปาก เช่น เพลงพื้นบ้าน นิทานพื้นบ้าน บทร้องเล่น การวิจารณ์รูปแบบของวรรณคดีและวรรณกรรม ต้องพิจารณาความสอดคล้องระหว่างเนื้อหา และรูปแบบว่าถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร

๒. เนื้อหา

เนื้อหา หมายถึง ใจความสำคัญ เนื้อหาของวรรณคดีและวรรณกรรมประกอบด้วยเนื้อเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร ฉากท้องเรื่อง บทเจรจาหรือรำพึงรำพัน และแก่นเรื่อง

๒.๑ **เนื้อเรื่อง** คือ เรื่องราวตั้งแต่เริ่มต้นจนจบเรื่อง เป็นส่วนที่บอกว่ามีเหตุการณ์ใด ใครทำอะไร ที่ไหน อย่างไร งานประพันธ์บางเรื่องอาจไม่มีเรื่องราว เป็นเพียงการนำเสนอข้อคิด คำสอน หรือคติเตือนใจที่ผู้แต่งต้องการสอดแทรก เช่น ภาษิต คำสอน

๒.๒ **โครงเรื่อง** คือ ลำดับและทิศทางของเรื่องที่คุณแต่งวางไว้เป็นกรอบอย่างคร่าว ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างเรื่อง โครงเรื่องมักแสดงความขัดแย้งที่เป็นเหตุให้เกิดเรื่องราวต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจเป็นความขัดแย้งระหว่างตัวละครฝ่ายหนึ่งกับอีกฝ่ายหนึ่ง หรือเป็นความขัดแย้งในใจตัวละครเอง

๒.๓ **ตัวละคร** คือ บุคคลในเรื่องที่มีบทบาทในการดำเนินเรื่อง อาจเป็นผู้ที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ในเรื่องและผู้ถูกกระทำที่ต้องได้รับผลจากเหตุการณ์นั้น ตัวละครอาจเป็นบุคคลที่มีตัวตนจริงหรือเป็นบุคคลที่สมมุติขึ้น ลักษณะนิสัยของตัวละครจะเป็นเครื่องดึงดูดให้ผู้อ่านติดตามเรื่อง โดยตัวละครที่มีบทบาทสำคัญหรือเป็นศูนย์กลางของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมด เรียกว่า **ตัวละครเอก** ตัวละครที่มีบทบาทรองลงไป เรียกว่า **ตัวละครประกอบ** ลักษณะตัวละคร มี ๒ ลักษณะ คือ

๑) ตัวละครลักษณะเดียว คือ ตัวละครที่มีลักษณะนิสัยเพียงอย่างเดียวตลอดทั้งเรื่อง ไม่มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและอารมณ์ แม้สถานการณ์ในเรื่องจะเปลี่ยนแปลงไป

๒) ตัวละครหลายลักษณะ คือ ตัวละครที่มีความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ และพฤติกรรมเหมือนคนธรรมดาทั่วไป ที่สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและอารมณ์ตามสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์

๒.๔ ฉากท้องเรื่อง คือ เวลาและสถานที่ที่เกิดเหตุการณ์หรือที่ตัวละครแสดงพฤติกรรม ฉากในเรื่องอาจเป็นสถานที่จริง บางเรื่องอาจเป็นเพียงสถานที่ที่สมมุติขึ้น แต่จะต้องมีความ สอดคล้องเหมาะสมกับเนื้อเรื่องและเหตุการณ์ โดยผู้แต่งจะใช้เวลาและสถานที่เป็นภูมิหลังในการ เล่าเรื่อง ซึ่งบางครั้งบรรยายฉากในเรื่องที่ผู้แต่งบรรยายหรือพรรณนากันนับเป็นฉากท้องเรื่องด้วย เนื่องจากมีส่วนที่ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตามเนื้อเรื่อง

๒.๕ บทเจรจาหรือรำพึงรำพัน คือ คำพูดหรือความนึกคิดของตัวละคร เป็นกลวิธี การประพันธ์อย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อเรื่อง ลักษณะนิสัย ท่าที และอารมณ์ความรู้สึกของ ตัวละคร

๒.๖ แก่นเรื่อง คือ แนวคิดหลักที่ผู้แต่งกำหนดไว้ก่อนที่จะเขียนเรื่อง เพื่อเป็นแนวทาง ในการวางโครงเรื่อง สร้างตัวละคร สร้างฉาก และดำเนินเรื่อง แก่นเรื่องเป็นแนวคิดหลักหรือข้อคิด สำคัญที่ผู้แต่งต้องการจะเสนอต่อผู้อ่านโดยแฝงไว้ในเนื้อหาของเรื่อง แก่นเรื่องจึงเป็นสิ่งที่ควร พิจารณาเป็นอันดับสุดท้ายหลังอ่านเรื่องนั้นจบแล้ว เช่น แก่นเรื่องของลิลิตตะเลงพ่าย คือ การ เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในด้านพระปรีชาสามารถทางการรบ การปกครอง รวมถึงความกล้าหาญของผู้นำ

การวิจารณ์เนื้อหาของวรรณคดีและวรรณกรรม ต้องพิจารณาตามองค์ประกอบข้างต้นอย่าง ละเอียดว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกันอย่างไร มีความสมเหตุสมผล กลมกลืน สอดคล้อง และเหมาะสมตลอดทั้งเรื่องหรือไม่ และมากน้อยเพียงใด

๓. ภาษา

ภาษา หมายถึง ถ้อยคำที่ใช้ร้อยเรียงเนื้อหา เรื่องราว เหตุการณ์ ความรู้ เพื่อสื่อไปยังผู้อ่าน วรรณคดีและวรรณกรรมจะมีความไพเราะหรือไม่ขึ้นอยู่กับการใช้ศิลปะทางภาษาหรือศิลปะ ในการประพันธ์ ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงการใช้ภาพพจน์

การใช้ภาพพจน์ เป็นการแสดงความสามารถในการใช้ภาษาอย่างมีศิลปะของผู้แต่ง โดยมี จุดมุ่งหมายเพื่อถ่ายทอดอารมณ์ และขยายความในงานประพันธ์ให้กว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ (ภาพในใจ) ที่พิเศษกว่าการเรียงลำดับคำหรือการใช้ความหมายของคำ ตามปกติ ภาพพจน์ที่พบในวรรณคดีไทยมีดังนี้

๑. ภาพพจน์ที่ทำให้เห็นภาพหรือความรู้สึกที่ชัดเจน เป็นการเปรียบว่าสิ่งหนึ่งเหมือนกับ อีกสิ่งหนึ่ง โดยการนำสิ่งสองสิ่งที่ต่างจำพวกกัน แต่มีลักษณะเด่นเหมือนกันมาเปรียบเทียบกัน มีคำแสดงความเปรียบอย่างชัดเจน เช่นคำว่า **ดุจ** **ดั่ง** **เฝือก** **เหมือน** **ปาน** **ประดุจ** **ประหนึ่ง** ภาพพจน์ชนิดนี้เรียกว่า **อุปมา** เช่น การเปรียบเทียบงามของผู้หญิงในอุตรกुरुทวีป โดยใช้คำว่า **ดั่ง** **ดุจ** เป็นคำแสดงความเปรียบ

นิ้วตีนนิ้วมือเขานั้นกลมงามนะเน่ง เล็บตีนเล็บมือเขานั้นแดงงามดั่งน้ำครั่ง
อันท่านแต่งแล้วแลแต่มีไว้ แลสองแก้มเขานั้นไสร้งามเป็นนวลดั่งเกลี้ยงเอาแป้ง
ผัดหน้าเขานั้นหมดเกลี้ยงปราศจากมูลทินหาฝ่าหาไผ่บ่มิได้ แลเห็นดวงหน้าเขาไสร้ง
ดุจดั่งพระจันทร์วันเพ็ญบุรณนั้น

(พญาลิไทย, ๒๕๔๕)

๒. การเปรียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยนำสิ่งสองสิ่งที่ต่างจำพวกกัน แต่มีลักษณะเด่นเหมือนกันมาเปรียบเทียบกัน เพื่อช่วยให้คิดว่ามีลักษณะเหมือนกัน มักใช้คำแสดงความเปรียบว่าเป็น คือ หรืออาจจะคำว่า เป็น คือ ก็ได้ แต่เป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นการเปรียบเทียบ ภาพพจน์ชนิดนี้เรียกว่า **อุปลักษณ์** เช่น การเปรียบช้างทรงของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นช้างสมิทิตมาตงค์ (ช้างทรงของพระอินทร์) และเปรียบช้างทรงของพระมหาอุปราชาเป็นช้างคิริเมษล้ง (ช้างทรงของวสวัตติมาร) โดยใช้คำว่า คือ เป็นคำแสดงความเปรียบ

หัสตินปิ่นธเรศไต้
คือสมิทิตมาตงค์
หนึ่งคือคิริเมษล้ง
เคียรส่ายหางยาวกว้าง

โททรง
หนึ่งอ้าง
คลาสน์ มารเอย
ไซว่แคว้งแวงโถม

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ๒๕๔๓)

๓. การที่นำสิ่งที่เป็นรูปธรรมมาแทนสิ่งที่เป็นนามธรรม หรือสิ่งที่มีคุณสมบัติหรือลักษณะบางอย่างร่วมกัน ภาพพจน์ชนิดนี้เรียกว่า **สัญลักษณ์** เช่น ใช้ **ทับทิม** เป็นสัญลักษณ์แทนของที่มีค่า ใช้ **พลอยหุง** เป็นสัญลักษณ์แทนของที่ด้อยค่า (พลอยหุง คือ สิ่งที่ทำเทียมพลอย) ใช้ **กา** เป็นสัญลักษณ์แทนคนชั้นต่ำ และใช้ **หงส์** เป็นสัญลักษณ์แทนคนชั้นสูง

เมื่อแรกเชื่อว่าเนื้อทับทิมแท้
กาลวงว่าหงส์ให้ปลงใจ

มาแปรเป็นพลอยหุงไปเสียได้
ด้วยมิได้ดูหงอนแต่ก่อนมา

(กรมศิลปากร, ๒๕๔๔)

๔. ภาพพจน์ที่กล่าวเกินความจริง ไม่สามารถกระทำให้เป็นไปได้ แต่เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นหนักแน่นชัดเจน กระทบความรู้สึกยิ่งขึ้น โดยไม่มีเจตนาหลอกลวง ภาพพจน์ชนิดนี้เรียกว่า **อติพจน์** มักพบได้ทั่วไปในชีวิตประจำวัน เช่น “คิดถึงใจจะขาด” “อรร้อยที่สุดในโลก” “คอแห้งเป็นผง” หรือในคำประพันธ์ เช่น กล่าวถึงเสียงโห่ร้องเอาชัย (ของกองทัพพระราม) ที่ดังสนั่นกึกก้องราวกับโลกจะพินาศ

เสียงพลโห่ร้องเอาชัย เลื่อนลั่นสนั่นใน
พิภพเพียงทำลาย

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, ม.ป.ป.)

๕. ภาพพจน์ที่สมมุติสิ่งไม่มีชีวิต พืช สัตว์ หรือความคิดที่เป็นนามธรรม ให้มีความรู้สึก ความคิด และแสดงกิริยาอาการหรือแสดงออกเหมือนมนุษย์ ภาพพจน์ชนิดนี้เรียกว่า **บุคคลวัต** หรือ **บุคลาธิษฐาน** เช่น การแสดงกิริยาอาการของฝูงนกในป่าที่พากันส่งเสียงร้องถวายพระพรกันแข่งแซ่

ฝูงทิวาชาติชวนกันขึ้นชมถวายชัย ส่งเสียงใสเสนาะป่า ร้องเป็นภาษามนุษย์
อำนวยพร...ต่าง ๆ ก็ทูลถวายพร พระเพียรยกพร้องร้องระงมไพร

(องค์การคำของคุรุสภา, ๒๕๒๔)

๖. ภาพพจน์ที่มีลักษณะเป็นคำถามเชิงวาทศิลป์ คือ การร้อยเรียงถ้อยคำให้เป็นประโยคเชิงถาม แต่ไม่ได้มีเจตนาที่จะถาม เพราะไม่ต้องการคำตอบ แต่ต้องการเน้นให้ข้อความมีน้ำหนัก ดึงดูดความสนใจหรือกระตุ้นให้ผู้อ่านติดตาม ภาพพจน์ชนิดนี้เรียกว่า **ปฏิจจุจฉา** เช่น การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ว่า **ปานใด สิ่งใด ไม่ใช่หรือ** ซึ่งเป็นคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ แต่เป็นการเล่นคำที่เป็นคำถามเพื่อยั่วให้ผู้อ่านสะดุดคิด

...ก็เมื่อการเอาอย่างโดยไม่จำเป็น ให้ผลแก่บุคคลได้เห็นปานฉะนี้ ผลที่จะมี
แก่คณะหรือชาติจะมีได้ปานใด ?

สิ่งใดเล่าที่คนทั้งหลายซึ่งเรียกว่าตนว่า “ศิวิไลซ์” หรือรุ่งเรืองนั้นกระสัน
แสวงหา ? ก็คือความเป็นไทและความไม่ต้องพึ่งใคร **ไม่ใช่หรือ** ?...

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๒๕๑๓)

๗. ภาพพจน์ที่เรียกชื่อสิ่งหนึ่งโดยใช้คำอื่นแทน ส่วนใหญ่มักเป็นคำที่รู้จักกันโดยทั่วไป เมื่อกล่าวแล้วผู้อ่านก็จะเข้าใจได้ง่าย ภาพพจน์ชนิดนี้เรียกว่า **นามนัย** เช่น **ฉัตร** เป็นเครื่องสูงที่สำคัญยิ่งสำหรับพระมหากษัตริย์ แสดงถึงความยิ่งใหญ่ ราชสมบัติ หรือราชบัลลังก์ เช่น

...เอารสไทนฤเบศ นเรศวรเสวยศรบรรยา แจ้งกิจจาตระหนก จึ่งพระปิ่น
ปักราชสตรี บุรีรัตนหงสา ฐ ก็บัญชาพิภาษ ด้วยมวลมตยากร วานครรามินทร์
ผลัดแผ่นดินเปลี่ยนราช เยียววิวาทชิง**ฉัตร** เพื่อกษัตริย์สองสู้ บ ำรุงรู้เหตุผล
ควรยาตรพลไปเยือน เตือนประยุทธ์เอาเปรียบ...

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ๒๕๔๓)

๘. ภาพพจน์เปรียบเทียบที่ใช้คำที่มีความหมายตรงกันข้าม มักใช้กับสำนวนสุภาษิต คำพังเพย ภาพพจน์ชนิดนี้เรียกว่า **ปฏิกภาพย์** เช่น “น้ำร้อนปลาเป็น น้ำเย็นปลาตาย” “รักยาวให้บัน รักสั้นให้ต่อ” “เสียน้อยเสียยาก เสียมากเสียง่าย” “หวานเป็นลม ขมเป็นยา” หรือในคำประพันธ์ เช่น การใช้คำที่มีความหมายตรงกันข้ามว่า **บ ทราบ-ทราบ บุญ-บาป**

ยัง **บ ทราบ** ก็ได้**ทราบ**
ชี้แจงและแบ่งปัน

ทั้ง**บุญบาป**ทุกสิ่งอัน
ขยายอรรถให้ชัดเจน

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๖)

๙. ภาพพจน์ที่นำเรื่องราวหรือนิทานมาประกอบการอธิบายเพื่อขยายความหรือเน้นโดยนัย ทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจแนวความคิด หลักธรรม หรือความประพจน์ที่สมควรได้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ภาพพจน์ชนิดนี้เรียกว่า **อุปมานิทัศน์** เช่น การนำเรื่องกระต่ายกับเต่า มาเปรียบกับคนที่ใช้ชีวิตตั้งอยู่บนความประมาทยอมเกิดผลเสียต่อตนเอง และผู้ที่มีความเพียรพยายามย่อมประสบความสำเร็จ

เชื่อเร็วแรงเร็วทั้ง
แม้ประมาทมละการ
โหดช้าอุตสาห์หาญ
ดังเต่ากระต่ายทำ

เขาวนชาญ เชี่ยวแฮ
ก็กล้า
ห่อนหยุด ยิ่งเฮย
แข่งช้าชนะเร็ว

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๒๕๔๒)

๑๐. การเลียนเสียงธรรมชาติ ที่ไม่ใช่คำพูดของมนุษย์ เช่น เสียงสัตว์ร้อง เสียงดนตรี เสียงคนร้อง มาใช้ในบทร้อยกรองเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกว่าได้ยินเสียงนั้น ๆ ตามเนื้อความที่อ่านไปด้วย ภาพพจน์ชนิดนี้เรียกว่า **สัทพจน์** เช่น เสียงต๋อยมวย โดยใช้คำว่า **บับ** เป็นคำเลียนเสียงถูกชกหรือถูกต๋อย **โปก** เป็นคำเลียนเสียงตีเข้า **ผาง** เป็นคำเลียนเสียงเตะ **หวือ** เป็นคำเลียนเสียงขว้างหมัด และ **ฮาฮือ** เป็นคำเลียนเสียงความพอใจ

ตีเข้าบับรบโปกสองมือปิด
กระหวัดหวัดหวิวผวาเสียงฮาฮือ

ประจบติดเตะผางหมัดขว้างหวือ
คนดูอ้อเออเอาสนั่นนึ่ง

(กรมศิลปากร, ๒๕๔๓)

การวิจารณ์ภาษาที่ใช้ในวรรณคดีและวรรณกรรม ต้องมีความรู้เกี่ยวกับการเลือกใช้ถ้อยคำทั้งในด้านรสคำและรสความ รวมทั้งวรรณศิลป์ที่ผู้แต่งบรรจงคัดสรรไว้ในงานประพันธ์

unสรุป

วรรณคดีและวรรณกรรมเป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่ใช้ภาษาเป็นสื่อ วรรณคดีถือเป็นงานเขียนที่สืบทอดกันมาช้านาน มีคุณค่าควรแก่การศึกษา เนื่องจากเป็นหนังสือที่แต่งขึ้นอย่างมีศิลปะ ส่วนวรรณกรรมเป็นงานเขียนทั่วไปที่เขียนขึ้นทุกประเภท ไม่เน้นศิลปะในการแต่ง วรรณคดีและวรรณกรรมจึงถือเป็นภูมิปัญญาไทยที่ให้คุณค่าในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านวรรณศิลป์ เนื้อหา อารมณ์ คุณธรรม สังคมและวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในคุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องหนึ่ง ๆ ผู้เรียนจึงต้องรู้หลักการพิจารณาเนื้อหาของเรื่องว่าเกี่ยวกับอะไร มีความสำคัญอย่างไร และเข้าใจกลวิธีของผู้แต่งที่นำเสนอว่าเป็นอย่างไร ทั้งนี้ควรจำแนกตามจุดมุ่งหมายในการแต่งก่อนว่าเป็นสารคดีหรือบันเทิงคดี โดยสารคดี เป็นงานเขียนที่นำเสนอเรื่องราวที่เป็นข้อเท็จจริง มุ่งให้ความรู้แก่ผู้อ่านเป็นหลัก ส่วนบันเทิงคดี เป็นงานเขียนที่สร้างสรรค์ขึ้นจากจินตนาการ มุ่งให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินเป็นหลัก ซึ่งการพิจารณาเนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอจะนำไปสู่การวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรม ซึ่งต้องอาศัยความรู้เรื่ององค์ประกอบของงานประพันธ์ทั้งด้านรูปแบบ เนื้อหา และภาษา อันจะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนเพิ่มพูนประสบการณ์ทางด้านภาษาให้สูงขึ้น

กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

๑. พุดสื่อสารให้เข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างของวรรณคดีและวรรณกรรม คนละไม่เกิน ๒ นาที แล้วแลกเปลี่ยนประสบการณ์การอ่านวรรณคดีหรือวรรณกรรมของนักเรียนว่า วรรณคดีหรือวรรณกรรมเรื่องใดที่นักเรียนชอบอ่านมากที่สุด เพราะอะไร และมีคุณค่าดีเด่นในด้านใด เพื่อเป็นทางเลือกในการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมของเพื่อนต่อไป
๒. ครูชวนสนทนาประเด็นที่ว่า เมื่อเรียนเรื่องคุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรมจบแล้ว นักเรียนรู้สึกอย่างไร มีความคิดอะไรเกิดขึ้นบ้าง โดยครูเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ใช้ความคิด และเหตุผลของตนเองอย่างเต็มที่
๓. นักเรียนคิดใคร่ครวญคนเดียวเกี่ยวกับความรู้เรื่องเนื้อหาและกลวิธีในสารคดีและบันเทิงคดี แล้วเขียนสรุปความเข้าใจ จากนั้นเข้ากลุ่มย่อย เพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนสิ่งที่ได้เรียนรู้และความเข้าใจใหม่ร่วมกับเพื่อนในกลุ่ม แล้วสรุปความเข้าใจของกลุ่มในรูปแบบต่าง ๆ ตามความสนใจ เช่น จัดบันทึกเป็นความเรียง แผนภาพความคิด อินโฟกราฟิก สื่อ PowerPoint
๔. ยกตัวอย่างข้อความหรือบทหรือย่อกรองในวรรณคดีหรือวรรณกรรมที่นักเรียนเคยเรียนหรือเคยอ่าน ที่ปรากฏการใช้ภาพพจน์คนละ ๑ ตัวอย่าง นำมาอ่านให้เพื่อนฟัง เพื่อนร่วมกันสังเกตและเสนอคำตอบว่าข้อความหรือบทหรือย่อกรองดังกล่าวปรากฏการใช้ภาพพจน์ชนิดใด สังเกตจากอะไร และเพื่อนคนใดมีคำตอบที่แตกต่างกันบ้าง เหตุใดเพื่อนจึงคิดเช่นนั้น แล้วช่วยกันตรวจสอบความถูกต้อง
๕. แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มเลือกอ่านวรรณคดีหรือวรรณกรรม ๑ เรื่อง วิจัยงานประพันธ์ในด้านรูปแบบ เนื้อหา และภาษา ตามความคิดเห็นของนักเรียน แล้วนำเสนอผลงานในรูปแบบต่าง ๆ ตามความสนใจ เช่น จัดบันทึกเป็นความเรียง แผนภาพความคิด อินโฟกราฟิก สื่อ PowerPoint

การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

นักเรียนจะนำความรู้เกี่ยวกับหลักการพิจารณาเนื้อหาและกลวิธีในสารคดีและบันเทิงคดีไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้อย่างไรบ้าง

คำถามทบทวน

๑. วรรณกรรมไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งถือเป็นยุครุ่งอรุณแห่งวรรณกรรมปัจจุบัน นักเรียนคิดเห็นอย่างไรกับข้อความนี้ ให้เหตุผลเพื่อสนับสนุนความคิดเห็นของนักเรียน
๒. ในกรุงเทพฯ นี่มีชื่อเสียงสำคัญที่หาที่เทียบยากจริง ๆ. เพราะชาดเรีตอรังต์และโรงละครดี ๆ อย่างลอนดอน. พวกไฮเตีลฝรั่งทางบางรักมีอยู่ก็จริง, แต่มันก็ไม่ถึงใจเลย,

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ๒๕๑๕)

ข้อความนี้แสดงคุณค่าในด้านใด เพราะเหตุใด

๓. บทละครเรื่อง อิเหนา จัดเป็นวรรณคดีบันเทิงคดี ส่วนทุกข์ของชานวนาในบทกวี จัดเป็นวรรณคดีสารคดี ที่กล่าวเช่นนี้ถูกต้องหรือไม่ เพราะอะไรนักเรียนจึงคิดเช่นนั้น
๔. การวิจารณ์เนื้อหาของวรรณคดีเรื่องหนึ่ง ๆ ต้องพิจารณาในส่วนใดบ้าง

๕.

คุณแม่หนาหนักเพี้ยง	พสุธา
คุณบิตรดุจอา	ภาคกว้าง
คุณพี่ฟ้างคิขรา	เมรุมาศ
คุณพระอาจารย์อ้าย	อาจสู้อาคร

(สถาบันภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๕)

บทร้อยกรองนี้มีความดีเด่นอย่างไร อธิบายขยายความเพื่อสนับสนุนคำตอบของนักเรียน